

leadership (від англ. лідерство) та прикметник *resistant* (від англ. стійкий) переходять у категорію власних назв і починають вживатися у ролі загальних антропонімів, надаючи читачам додаткову інформацію про героїв.

Таким чином, система ономастичного простору трилогії Н. К. Джемісін «The Broken Earth» формує у читачів комплексне уявлення про оригінальний світ автора та відіграє важливу роль у фантастичному дискурсі романів. Представлення авторського ономастикону трилогії як складної відкритої системи, яка поділяється на підсистеми, групи та їх складові елементи дозволяє провести всебічний аналіз усіх її складових та виявити особливості функціонування онімів у трилогії. Серед шляхів утворення онімів найчастіше використовувались семантичний спосіб та суфіксація. Конверсія та основоскладання хоч і використовуватися порівняно рідше, однак також відігравали важливу роль у формуванні авторських онімів. Використання синергетичного підходу для аналізу ономастичних систем є перспективним напрямом для дослідження та потребує подальшого опрацювання.

Литература

- Вовк В. М. Інформаційно-освітня система «Геологічний словник : відкритий навчально-науковий веб-ресурс». URL: <https://geodictionary.com.ua> (дата звернення: 11.03.2019).
- Домброван Т. И. Эвристический потенциал категорий лингвосинергетики для ономастиологических исследований. *Записки з ономастики*. Одеса, 2015. Вип. 18. С. 213-220.
- Jemisin N. K. *The Fifth Season*. London : Orbit, 2015. 512 p.
- Jemisin N. K. *The Obelisk Gate*. London : Orbit, 2016. 448 p.
- Jemisin N. K. *The Stone Sky*. London : Orbit, 2017. 464 p.
- The Official Site of The Hugo Awards. URL: <http://www.thehugoawards.org> (дата звернення: 01.03.2019).

(Матеріал надійшов до редакції 15.04.19. Прийнято до друку 14.05.19)

УДК: 811.113.1:811.161.2:81'42

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2019-77-11>

ФАНАГЕЙ Т. М.

(Запорізький національний університет)

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ СЛІВ *LANGUE* ТА *МОВА* У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

У статті представлено контрастивний аналіз результатів концептуального аналізу слів *langue* та *мова* у французькій та українській лінгвокультурах. Визначено методологічні особливості контрастивного та концептуального аналізів. У дослідженні виділено домени концептів «langue» та «мова» та виокремлено їхні відповідні когнітивні ознаки.

Ключові слова: концептуальний аналіз, концепт, контрастивний аналіз, лінгвокультура, *langue*, *мова*.

Fanahei T. M. Conceptual analysis of words *langue* and *мова* in French and Ukrainian linguocultures. This article is devoted to research concepts of «langue» and «мова» («language») performing a conceptual analysis of words *langue* and *мова* in French and Ukrainian languacultures and a contrastive analysis of its results. The topicality of this research lies in the fact that language is one of the key cultural components and an important concept that forms the linguistic consciousness of every nation, and it also lies in lack of a complete comparative study of these two concepts in French and Ukrainian languages.

The goal of our study is to perform a conceptual analysis of words *langue* and *мова*. In order to reach the goal, the following tasks are set: to analyse the definitions of words *langue* and *мова* in French and Ukrainian dictionaries; to determine nuclear concepts of their meanings; to determine appropriate conceptual domains and their cognitive features in French and Ukrainian languacultures; to perform the contrastive analysis of the received results and to interpret its conclusions. The objects of the article are the concepts objectivated by the signs *langue* and *мова* and its subjects are these words in the studied languages. The main framework of conceptual and contrastive analysis was shown.

Conceptual analysis made it possible to identify similarities and differences in the interpretation of the concepts of «langue» and «мова» in French and Ukrainian languacultures. The determined similarities witness to a relevant congeniality of the investigated concepts in two languages, and therefore to a relevant proximity of two languacultures. The found differences prove that each nation and each (langua)culture has its own principles of conceptualisation of the world and the concepts reflect them.

One of the prospects for further research is to perform associative experiments with French and Ukrainian native speakers and to analyse the results to complete the integrated contrastive analysis of the concepts of «langue» and «мова» in French and Ukrainian languacultures.

Key words: conceptual analysis, concept, contrastive analysis, languaculture, *langue* (language), *мова*.

Як свідомість людини сприймає та відображає навколишній світ? Це питання цікавить та турбує багатьох. Доказом цього зацікавлення виступають численні наукові дослідження концептуалізації світу у багатьох наукових напрямках (як філософія, психологія, лінгвістика).

За Н. Г. Єсипенко, «концептуалізацію розглядають як понятійну класифікацію і як один з процесів пізнавальної діяльності людини, що полягає в осмисленні й впорядкуванні результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини й уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки» [Єсипенко 2011, с. 77]. Наслідком концептуалізації є утворення концептуальної системи, яка складається з концептів.

Концептуалізація світу відбувається за допомогою мови. Одним з постулатів сучасної когнітивної лінгвістики є той факт, що «кожна мова не тільки і не стільки відображає об'єктивний світ, як стверджувалося раніше, скільки по-своєму інтерпретує його» [Кочерган 2006 (б), с. 12]. Концепт «мова» є ключовим у будь-якій культурі і являє собою один з найважливіших концептів, які формують ядро мовної свідомості будь-якого народу.

Саме тому зіставне дослідження концептів «*langue*» та «мова» у французькій та українській лінгвокультурах є цікавим та **актуальним**, адже, з одного боку, ми вивчаємо специфіку концептуалізації дійсності через дві різні мови, а з іншого, досліджуємо різницю концептуалізації цих самих мов, тобто французька та українська лінгвокультури є водночас інструментом та об'єктом нашого дослідження.

Актуальність даного дослідження також зумовлена недостатньою кількістю зіставних досліджень української та французької мов та зокрема відсутністю комплексного порівняльного дослідження концептів «*langue*» та «мова». За М. П. Кочерганом, зіставне мовознавство в Україні швидко розвивається. Однак, переважна кількість досліджень присвячена зіставленню української й російської та української й англійської мов. Що стосується інших мов, «навіть тих, що вивчаються в середніх і вищих навчальних закладах нашої держави, то вони залучені до зіставних досліджень недостатньо. Отже, на часі залучення до зіставних студій широкого кола різноструктурних мов і підготовка підручників з порівняльної типології української й німецької, французької, іспанської, італійської, турецької, китайської, японської та інших мов» [Кочерган 2006 (а), с. 89].

Мета даної роботи полягає у концептуальному аналізі слів *langue* та *мова* у французькій та українській лінгвокультурах. Для досягнення цієї мети були поставлені наступні **завдання**: виконати аналіз дефініції слів *langue* та *мова* у французьких та українських словниках, встановити ядерні концепти у їх значеннях, виділити концептуальні ознаки відповідних концептів, виконати контрастивний аналіз та інтерпретувати результати концептуального аналізу у двох мовах.

Об'єктом дослідження виступають концепти, об'єктивовані словами *langue* та *мова*, а його **предметом** є слова *langue* та *мова* у сучасних французькій та українській лінгвокультурах.

Отже, наше розуміння контрастивного методу дослідження базується на визначенні М. П. Кочергана: «зіставний метод (контрастивний, зіставно-типологічний, синхронно-порівняльний) – це дослідження мови шляхом системного порівняння з іншою мовою з метою виявлення її специфіки на фоні спільних рис. Цей метод спрямований передусім на виявлення відмінностей між двома чи більше мовами (унікалій), хоча й не ігнорує їхніх спільних рис» [Кочерган 2006 (б), с. 34].

У нашому дослідженні ми використовуємо двосторонній підхід контрастивного методу. Його перевага полягає в тому, що обидві мови досліджуються рівноправно, на відміну від одностороннього методу, де одна з мов слугує еталоном. Недоліком двостороннього підходу вважають той факт, що порівняння повинно формуватися за допомогою метамови, яка ще не є універсально розробленою [Кочерган 2006 (б), с. 37]. Ми ж використовуємо інструментарій концептуального аналізу, який слугує нам, певним чином, метомовою для нашого дослідження.

Концептуальний аналіз все частіше використовується дослідниками при зіставному методі, адже «концепти безпосередньо відображають мовні картини світу» [Кочерган 2004, с. 22], а їх контрастивне дослідження дозволяє виділити національну специфіку концептуалізації світу носіями тієї чи іншої мови.

У нашому дослідженні спочатку ми окремо виконали концептуальний аналіз слів *langue* та *мова*, потім ми зіставили результати цих аналізів та наприкінці зробили відповідні висновки.

Під концептуальним аналізом ми маємо на увазі «аналіз спрямований на виявлення й осмислення структури вербалізованого концепту з метою з'ясування обставин його формування, знаходження властивих для нього системних зв'язків та їхніх відмінностей від інших концептів; на отримання різнобічних знань про світ, спосіб життя, традиції та культуру носіїв певної мови» [Краснобаєва-Чорна 2009, с. 43].

Отже, через дослідження концептів ми можемо вивчити світорозуміння представника тієї чи іншої лінгвокультури. А. М. Сердюк стверджує, що концепти репрезентують не тільки мову, але й менталітет етносу, його знання про світ [Сердюк 2007, с. 158].

Ми розуміємо концепт як «дискретне ментальне утворення, яке є функціональною одиницею розумового коду людини (універсального предметного коду), яке має впорядковану внутрішню структуру, яке представляє собою результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості і суспільства і несе комплексну, енциклопедичну інформацію про предмет або явище, які відображаються, про інтерпретацію даної інформації суспільною свідомістю і відношення суспільної свідомості до даного явища або предмету» [Стернин, Розенфельд 2008, с. 145].

Структура концепту являє собою сукупність узагальнених когнітивних ознак, які є необхідними та яких вистачає для ідентифікації предмета чи явища як частини картини світу [Антология концептов 2005, 16]. Найбільш інформативний рівень концепту – лексичний. М. П. Кочерган вважає, що лексико-семантичний рівень має найбільше матеріалів для аналізу, тому що саме лексика найяскравіше відображає специфіку національного світосприйняття [Кочерган 2004, с. 13]. А спираючись на дані сполучуваності імені концепту й на його супровідні слова, ми можемо виокремити когнітивні ознаки, які формують структуру концепту [Єсипенко 2011, с. 78].

А. О. Рижкіна вважає, що концептуальний аналіз «починається з виявлення значення (семантики) слів, які репрезентують концепт» [Рижкіна 2014, с. 148]. Для виявлення внутрішньої форми концептів «*langue*» та «*мова*» ми звернулися до дефініцій тлумачних словників французької та української мов.

Семантико-когнітивний підхід у лінгвокогнітивних дослідженнях, за З. Д. Поповою та І. А. Стерніним [Антология концептов 2005, с. 10], чітко показує, що шлях «від семантичних одиниць мови до концепту» є надійним, та те, що аналіз мовних засобів дозволяє легко виявити ознаки концептів.

Частково результати проведеного нами концептуального аналізу слова *langue* представлено на міжнародній науково-практичній конференції «Філологія та лінгвістика у сучасному світі», яка відбулася 30-31 серпня 2019 року у м. Запоріжжя, та опубліковано у збірці «Філологія та лінгвістика у сучасному світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 30-31 серпня 2019 р.» [Фанагей 2019, с. 62-67].

Дослідження, представлене у даній статті, полягало у проведенні концептуального аналізу слова *мова* та у виконанні контрастивного аналізу та інтерпретації результатів двох концептуальних аналізів. Фактичний матеріал для дослідження було відібрано з тлумачних словників французької [DC 2005; DDAF 2000; DH 2012; LGLI 2017; LGR 2001; LL 2000; LPR 2016; NLE 1998] та української [АТС 1973; ВТС 2007; Ганич, Олійник 1985; КТС 1988; НТС 2007] мов.

Досліджено, що у французькій лінгвокультурі під знаком *langue* об'єктивовані три споріднені концепти: «**langue-organe**» («**язик-орган**»), «**langue-système d'expression et de communication**» («**мова-система вираження та спілкування**») та «**langue-objet**» («**язик-об'єкт**») [Фанагей 2019, с. 62-67]. Що ж до українського кореляту, слово *мова* вербалізує тільки один однойменний концепт «**мова**». Таку відмінність можна пояснити тим, що в українській мові для позначення концептів «язик-орган» та «язик-об'єкт» існує інша лексема *язик* (*язичок*).

Саме ця відмінність являє собою причину наявності наступних специфічних доменів концепту «*langue-organe*», виокремлених нами за допомогою концептуального аналізу слова *langue* у французькій лінгвокультурі, та їх відсутність під знаком *мова* в українській мові: «*langue-organe multifonctionnel*» («язик-багатофункціональний орган») та «*langue-organe de la parole*» («язик-орган мовлення»).

Відповідно, виконавши концептуальний аналіз слова *langue*, ми виділили наступні когнітивні ознаки концептів «*langue-organe*» та «*langue-objet*» у французькій мові, які не входять до складу когнітивних ознак, що вербалізуються словом-репрезентантом *мова* в українській лінгвокультурі: **м'ясистість** (*organe musculueux* [DDAF 2000, с. 500], *charnu* [DC 2005, с. 2348; DH 2012, с.905]; *corps charnu* [LGLI 2017, с.659; NLE 1998, с.885]), **рухливість** (*mobile* [DDAF 2000, с. 500; DH 2012, с.905; LL 2000, с. 913]), **витягнута, вузька та плоска форма** (*allongé* [DC 2005, с. 2348; LGLI, с.659; NLE 1998, с.885]; *étroite avancée* [DDAF 2000, с. 500]; *chose plate et allongée* [LPR 2016, с. 1428]), **місце знаходження – ротова порожнина** (*situé dans la cavité buccale* [DDAF 2000, с. 500]; *placé dans la cavité buccale* [DC 2005, с. 2348; LGR 2001, с. 662]; *placé dans la bouche* [LPR 2016, с. 1428]), **антропність** (*de l'homme* [DDAF 2000, с. 500]; *chez l'homme* [DC 2005, с. 2348; DDAF 2000, с. 500; LGR 2001, с. 663]), **аніمالістичність** (*de nombreux animaux* [DDAF 2000, с. 500]), **мовленнєва функціональність** (*cet organe, en tant qu'il sert, ..., à la parole* [DDAF 2000, с. 500]; *considéré en tant qu'organe de la parole* [LGR 2001, с. 663]; *en tant qu'organe de la parole* [LPR 2016, с. 1428]) та **багатофункціональність** (*sert à la perception des saveurs, à l'ingestion de la nourriture, à la formation des sons du langage* [DDAF 2000, с. 500]).

Отже, носії французької мови сприймають «*langue-organe*» як м'ясистий, рухливий орган витягнутої форми, який знаходиться у ротовій порожнині людини або тварини та має мовленнєві (орган мовлення) та немовленнєві (сприйняття смаків, прийом їжі, утворення звуків мови) функції. А під «*langue-objet*» вони мають на увазі витягнуту, вузьку, плоску річ, як, наприклад, язика вогню (полум'я витягнутої форми: *langues de feu, flammes de forme allongée* [DDAF 2000, с. 500]), льодовиковий язик (нижня частина льодовика, яка знаходиться на дні водойми: *langue glaciale, partie inférieur d'un glacier, occupant le fond d'une vallée* [DDAF 2000, с. 500]); язик землі (вузька просунута місцевість, один край якої торкається інших земель і сторони якої оточені водою: *langue de terre, étroite avancée de terrain dont une seule extrémité touche d'autres terres et dont les côtés sont bordés d'eau* [DDAF 2000, с. 500]).

Що ж до концептів «*langue-système d'expression et de communication*» та «*мова*», ми відокремили їх часткову відповідність. В обох лінгвокультурах існує домен «мова-система», який об'єднує наступні когнітивні ознаки: **системність** (*système d'expression* [DC 2005, с. 2348; DDAF 2000, с. 500; LPR 2016, с. 1428]; *système des signes* [DDAF 2000, с. 500] / *система словесного вираження* [КТС 1988, с.156]), **вербальність** (*expression verbale* [DDAF 2000, с. 500] / *словесного вираження* [КТС 1988, с.156]), **знаковість** (*système des signes* [DDAF 2000, с. 500] / *сукупність ... звукових знаків* [АТС 1973, с. 768; НТС 2007, с.209]); **структурність** (*ensemble de structures* [DC 2005, с. 2348]; *Les structures phonologiques, morphologiques, syntaxiques d'une langue. Le vocabulaire, la grammaire d'une langue* [DDAF 2000, с. 500] / *має певну звукову і граматичну будову* [КТС 1988, с.156]), **ментальність** (*expression du mental* [DC 2005, с. 2348; LGR 2001, с. 664] / *вираження думок* [АТС 1973,

с. 768; КТС 1988, с.156]), **суспільність** (*commun à un groupe social humain (communauté linguistique)* [DC 2005, с.2348] / *є засобом спілкування в людському суспільстві* [КТС 1988, с.156]). Тобто носії обох мов розуміють мову як систему знаків словесного вираження, яка має певну структуру та яка використовується у суспільстві для прояву ментальних процесів людей.

Але окрім того французький домен «мова-система» також має такі концептуальні ознаки як **конвенційність** (*d'emploi conventionnel* [DDAF 2000, с. 500]), **лінгвістичну функціональність** (*des fonctions linguistiques* [DC 2005, с. 2348]), **комунікативну функціональність** (*permet à ses membres de communiquer entre eux* [DDAF 2000, с. 500]; *de communication* [LPR 2016, с. 1428]), **потенційність** (*système ... potentiel* [LPR 2016, с. 1428]), **усний чи письмовий вид** (*signes vocaux, susceptibles de transcription graphique* [DDAF 2000, с. 500]), та **протиставлення мовленню** (*opposé au discours, à la parole* [LPR 2016, с. 1428]). Тобто для французів мова є конвенційною, потенційною усною або письмовою системою, яка протиставляється мовленню та виконує лінгвістичні та комунікативні функції.

У кожній з мов в межах домену «мова-система» ми виокремили три під-домени відповідно до значень об'єктивуючого слова: «langue-système de communication sociale» («мова-система суспільного спілкування»); «langue-système d'expression» («мова-система вираження») та «langue-système d'éléments de langue» («мова-система мовних елементів») для французької лінгвокультури; та «мова-система словесного вираження думок»; «мова-система, що відтворює одну з функцій природної мови»; «мова-природна або штучна знакова система для передачі інформації (у системах обробки інформації)» для української мови.

Наступний домен, який є спільним для обох лінгвокультур – це «мова-тип мови», який має відповідні спільні концептуальні ознаки: **системна диференційованість / різновидність** (*système considéré dans sa particularité par différence avec les systèmes de même nature* [DDAF 2000, с. 500] / *різновид ... комбінування* [BTC 2007, с.682]), **спеціальність / характерність** (*spécial à certaines matières, à certains milieux, à certaines époques* [LPR 2016, с. 1428] / *властиві їй або інші характерні ознаки* [АТС 1973, с. 768; BTC 2007, с.682]) та специфічні для французької (**системність** (*un système* [DDAF 2000, с. 500]), **антропність** (*utilisés par d'autres communautés* [DDAF 2000, с. 500]), **усний чи письмовий вид** (*langage parlé ou écrit* [DC 2005, с. 2348; LGR 2001, с. 664]), та **аспектність** (*aspect que peut prendre une langue donnée (langue écrite, langue populaire)* [DC 2005, с. 2348; LGR 2001, с. 664])) та української (**ментальність** (*у процесі вираження думок* [АТС 1973, с. 768; BTC 2007, с.682; НТС 2007, с.209])) мов когнітивні ознаки.

Часткова відповідність домену «мова-тип мови» полягає в тому, що і для французів, і для українців мова має спеціальні, характерні ознаки різних видів мови, але для франкофонів невідокремними є також ознаки *системності, антропності, аспектності* та *усного чи письмового виду*, а для носіїв української мови – ознака *ментальності*.

Наступний спільний домен для двох досліджуваних лінгвокультур – це домен «мова-код» («langue-code») зі спільною ознакою **засобу спілкування / коду** (*code* [LGR 2001, с. 669] / *що може бути засобом спілкування* [АТС 1973, с. 768; BTC 2007, с.682; НТС 2007, с.209]). Що ж до специфічних когнітивних ознак даного домену, в українській мові «мова-код» має ознаку **ментальності** (*те, що виражає собою яку-небудь думку* [АТС 1973, с. 769; BTC 2007, с.682; НТС 2007, с.209]), а у французькій – ознаку **невербальності** (*Mode d'expression non langagier* [LPR 2016, с. 1428]; *la langue des signes, la langue musicale* [LGR 2001, с. 669]). Але на нашу думку, проаналізувавши специфіку прикладів, наведених у словниках української мови (*музичною мовою* [АТС 1973, с. 768]; *мою мову очей* [НТС 2007, с.209]), ознака **невербальності**, не зафіксована у значенні лексеми *мова*, притаманна і українському домену «мова-код».

Ще один спільний домен «мова-лект / мова-стиль» має відповідні загальні концептам «langue» та «мова» ознаки **специфічності манери висловлювання / індивідуальності**

(*façon de s'exprimer et ensemble des termes qui sont propres à un domaine d'activité déterminé ou à un groupe social* [DDAF 2000, с. 501]; *utilisation individuelle du langage, façon de s'exprimer par le langage* [DC 2005, с. 2349; LGR 2001, с. 669]; *façon personnelle de s'exprimer* [LPR 2016, с. 1428] / *мовлення, властиве кому-небудь* [АТС 1973, с. 768; ВТС 2007, с.682; НТС 2007, с.209]; *стиль, властивий кому-небудь* [КТС 1988, с.156]). Тобто для носіїв обох досліджуваних лінгвокультур мова може розумітися як індивідуальна, специфічна манера висловлювання, але в українській лінгвокультурі даний домен має також специфічну ознаку **вербальності** (*спосіб словесного вираження* [КТС 1988, с.156]).

Що стосується специфічних доменів та відповідних концептуальних ознак української лінгвокультури, ми виділили **«мову-здатність»**: **антропність** (*здатність людини* [АТС 1973, с. 768; ВТС 2007, с.682; НТС 2007, с.209]), **вербальність** (*здатність говорити* [АТС 1973, с. 768; ВТС 2007, с.682; НТС 2007, с.209]); *висловлювати свої думки* [АТС 1973, с. 768; ВТС 2007, с.682; НТС 2007, с.209]); **«мову-розмову»**: **вербальність** (*те, що говорять, чий-небудь слова, вислови* [АТС 1973, с. 768; ВТС 2007, с.682]; *розмова, бесіда* [АТС 1973, с. 768; ВТС 2007, с.682; НТС 2007, с.209]), **усність** (*звуки розмови* [АТС 1973, с. 768; ВТС 2007, с.682; НТС 2007, с.209]); **«мову-промову»**: **публічність** (*публічний виступ* [АТС 1973, с. 768; ВТС 2007, с.682; НТС 2007, с.209]), **тематичність** (*виступ на яку-небудь тему* [ВТС 2007, с.682; НТС 2007, с.209]), **«мову-засіб»**: **антропність** (*засіб спілкування людей* [Ганич, Олійник 1985, с.129]), **важливість** (*найважливіший засіб спілкування* [Ганич, Олійник 1985, с.129]), **ментальність** (*те, що виражає собою яку-небудь думку* [ВТС 2007, с.682; НТС 2007, с.209]) та **«мову-мовлення»**, який має когнітивні **ознаки мовлення** (*мовлення, говоріння* [НТС 2007, с.209]), **знаковості** (*сукупність ... звукових знаків* [АТС 1973, с. 768; НТС 2007, с.209]); **загальноприйнятості** (*сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих звукових знаків* [АТС 1973, с. 768; НТС 2007, с.209]), **суспільності** (*у межах даного суспільства* [АТС 1973, с. 768; НТС 2007, с.209]), **об'єктивності** (*для об'єктивно існуючих явищ і понять* [АТС 1973, с. 768; НТС 2007, с.209]), **правильності** (*загальноприйняті правила комбінування знаків* [АТС 1973, с. 768; НТС 2007, с.209]) та **ментальності** (*у процесі вираження думок* [АТС 1973, с. 768; НТС 2007, с.209]).

Тобто українці під мовою також можуть розуміти здатність людей говорити та висловлювати свої думки, чию-небудь усну розмову або публічну, тематичну промову, засіб висловлювання думок та мовлення, як сукупність загальноприйнятих у суспільстві звукових знаків для об'єктивно існуючих явищ та понять і правил їх комбінування у процесі вираження думок.

Отже, результатами нашого дослідження є виокремлені за допомогою концептуального аналізу слів *langue* та *мова* домени відповідних концептів та їх когнітивні ознаки, а також контрастивний аналіз отриманих результатів. Після проведеного аналізу можемо зробити **висновок**, що наявність кількох спільних доменів концептів «*langue*» та «*мова*» («*мова-система*»; «*мова-тип мови*»; «*мова-код*»; «*мова-лект / мова-стиль*») та відповідність їх багатьох когнітивних ознак (системність, вербальність, ментальність, антропність; системна диференційованість / різновидність, спеціальність / характерність; ознака засобу спілкування / коду; специфічність манери висловлювання / індивідуальність) у французькій та українській лінгвокультурах свідчать про те, що концептуалізація мови частково проходить за одними й тими ж законами для французів та українців, що в свою чергу свідчить про те, що французька та українська (лінгво)культури не є дуже віддаленими.

Але в той самий час численні специфічні домени та концептуальні ознаки у французькій та українській мовах доводять, що процес концептуалізації є своєрідним в кожній лінгвокультурі.

Французи точно локалізують (місце знаходження – ротова порожнина) та описують фізичний аспект «*язика-органу*» (м'ясистість, витягнута, вузька та плоска форма), відносячи його не тільки до надбання людей, але й тварин (аніمالістичність). Вони чітко поділяють

різні функції мови та язика (мовленнєва функціональність / багатофункціональність (сприйняття запахів, прийом їжі, утворення звуків мови); лінгвістична функціональність, комунікативна функціональність). Ми можемо інтерпретувати ці виділені специфічні концептуальні ознаки як результат більш описової концептуалізації мови.

У той час українці мають більш нормативні уявлення про мову, що зафіксовано у таких когнітивних ознаках як загальноприйнятність, правильність, об'єктивність, та оцінний характер сприйняття мови (її важливість).

На нашу думку одна з центральних розбіжностей концептів «langue» та «мова» це те, що в українській лінгвокультурі мова буває часто близька за значенням до мовлення і лексема *мова* може виступати синонімом слова *мовлення*, тоді як у французькій лінгвокультурі мова (*langue*) загалом протиставляється мовленню (*parole, discours*).

Схематично зобразимо результати дослідження слів-репрезентантів *langue* та *мова* у французькій та українській лінгвокультурах, виділяючи їх спільні та специфічні концепти, концептуальні домени (та за наявності їх під-домени):

LANGUE → 1. «**langue-organe**» → «langue-organe multifonctionnel», «langue-organe de la parole»);

2. «**langue-objet**»;

3. «**langue-système d'expression et de communication**» → «langue-système» (→ «langue-système de communication sociale»; «langue-système d'expression»; «langue-système d'éléments de langue»); «langue-type de langue»; «langue-code»; «langue-lecte / langue-style».

МОВА → 1. «**мова**» → «мова-система» (→ «мова-система словесного вираження думок»; «мова-система, що відтворює одну з функцій природної мови»; «мова-природна або штучна знакова система для передачі інформації (у системах обробки інформації)»; «мова-тип мови»; «мова-код»; «мова-лект / мова-стиль»; «мова-здатність»; «мова-розмова»; «мова-промова»; «мова-засіб»; «мова-мовлення».

У **висновку** можемо зазначити, що під дахом французької лексеми *langue* знаходяться три концепти, у той час як український корелят *мова* вербалізує тільки один концепт. Проведений концептуальний аналіз допоміг виявити невідповідності у структуруванні концептуальних доменів та під-доменів досліджуваних концептів та дозволив відокремити відповідні спільні та специфічні когнітивні ознаки концептів.

Однією з **перспектив подальшого дослідження** є проведення психолінгвістичних експериментів із носіями французької та української мов та зіставлення отриманих результатів.

Література

- Антологія концептів. Том 1 / Под. ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. Волгоград: Парадигма, 2005. 352 с.
- АТС, Академічний тлумачний словник: Словник української мови в 11 томах. Том 4, 1973. С. 768-769.
- ВТС, Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
- Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. С. 129-131.
- Єсипенко Н.Г. Концепт, концептуалізація, концептуальний аналіз. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2011. № 56. С. 77-80.
- Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу. *Мовознавство*, 2004. №5-6. С.12-22.
- Кочерган М. П. Зіставне мовознавство : історія становлення і розвитку. *Мовознавство*, 2006 (а). № 2-3. С. 78-89.
- Кочерган М. П. Зіставне мовознавство : Методи, принципи, аспекти й рівні дослідження. *Мовознавство*, 2006 (б). № 5. С. 34-51.
- Краснобаєва-Чорна Ж. Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту життя в українській фраземіці). *Українська мова*, 2009. № 1. С. 41-52.
- КТС, *Короткий тлумачний словник української мови* / За ред. Д.Г. Гринчишина. 2-е вид., перероб. і допов. Київ : Радянська школа, 1988. 320 с.
- НТС, *Новий тлумачний словник української мови: 2 том* / Уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. Київ : Видавництво «АКОНІТ», 2007. С. 209-210.
- Рижкіна А. О. Концептуальний аналіз репрезентації концепту "сім'я" в китайській, англійській та українській мовах. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство*, 2014. Т. 22, № 11. С. 148-152.

- Сердюк А. М. Концептуальний аналіз номену *malus* у зіставному аспекті (на матеріалі французької та української мов). *Нова філологія*. Запоріжжя : ЗНУ, 2007. № 28. С. 158-161.
- Стернин И. А., Розенфельд М. Я. Слово и образ. Монография / Под ред. И. А. Стернина. Воронеж : «Истоки», 2008. 243 с.
- Фанагей Т. М. Концептуальний аналіз слова *langue* у сучасній французькій мові. *Філологія та лінгвістика у сучасному світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 30-31 серпня 2019 р.* Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. С. 62-67.
- DC, *Dictionnaire culturel en langue française / sous la direction d'Alain REY*. Paris : DICTIONNAIRES LE ROBERT- SEJER, 2005, P. 2348-2349.
- DDAF, *Dictionnaire de l'Académie française : Neuvième édition. Tome 2*. Paris : Librairie Arthème Rayard – Imprimerie Nationale Editions, 2000. P. 500.
- DH, *Dictionnaire* Hachette. Paris : HACHETTE LIVRE, 2012. P. 905.
- LGLI, *Le Grand Larousse Illustré* / [direction générale Isabelle Jeuge-Maynard / direction éditoriale Claude Nimmo]. Paris : Larousse, 2017. 2106 p.
- LGR, *Le Grand Robert de la Langue Française*. Paris : DICTIONNAIRES LE ROBERT – VUEF, 2001. P. 662-669.
- LL, *Le Littré : Dictionnaire de la langue française en un volume*. Paris : Hachette Livre, 2000. P. 913-914.
- LPR, *Le Petit Robert Dictionnaire Alphabétique et Analogique de la Langue Française / sous la dir. de J. REY-DEBOVE & A. REY*. Paris : DICTIONNAIRES LE ROBERT, 2016. P. 1428.
- NLE, *Nouveau Larousse Encyclopédie, Dictionnaire en 2 volumes*, Kondratiev – Zythum. Larousse – Bordas, 1998. P. 885.

(Матеріал надійшов до редакції 14.05.19. Прийнято до друку 3.09.19)

УДК: 81'25 : 791-2

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2019-77-12>

ШАМА І. М.

(Запорізький національний університет)

ПРО КОНТЕКСТУАЛЬНУ ПЕРТИНЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ВІДПОВІДНИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ТРЕВЕЛ-ФІЛЬМІВ)

В статті здійснюється спроба довести, що вміння перекладача з-поміж багатьох релевантних перекладацьких відповідників обирати ті, які можна вважати пертинентними, — один з необхідних кроків на шляху до створення адекватного цільового тексту. Досліджується телепродукт пізнавально-просвітницького типу, в якому спостерігається дифузія фільму-травелога, тревел-наряду та тревел-репортажу. Акцентується культурологічна та країнознавча інформація (як вербалізована, так і візуальна), яка відтворюється в цільовому тексті. Увага зосереджена на синхронному закадровому перекладі початку 21 ст. Вивчається, якого роду помилки і чому виникають в процесі перекладу і як вони впливають на адекватність сприйняття телепродукту в цілому.

Підкреслюється, що для перекладу таких фільмів треба брати до уваги: 1) жанрову специфіку оригіналу; 2) фонову культурну пресупозицію автора травелога, перекладача, іншокультурного глядача; 3) загальні закономірності та традиції кіноперекладу в культурі, яка сприймає.

Переклад є міжкультурним посередником, що позначається на взаємодії тріади «телевізійний тревел-продукт — перекладач — іншокультурний глядач» Помилки, які аналізуються, доводять, що гармонія згаданої тріади легко руйнується на користь посилення ентропії через обмеженість фонових знань перекладача і невправний відбір відповідників, пертинентних в контексті відеофрагменту.

Для фільмів жанру «тревел» стратегія пертинентності обумовлена необхідністю вибору таких перекладацьких відповідників, які: 1) корелюють з лінгвістичною та культурною специфікою первотвору; 2) не порушують мультикодності жанру; 3) не викривляють авторського «я» мандрівника; 4) реалізують основні функції жанру «травелог»; 5) не ігнорують дифузію різних жанрів тележурналістики в вихідному тексті; 6) орієнтовані на іншокультурного глядача.

Ключові слова: адекватність перекладу, пертинентний відповідник, войсовер, фонові знання, телевізійний травелог, тревел-репортаж, тревел-нарис.

Shama I. M. Contextual pertinence of translation correspondences (based on TV documentary travel-films). The article states that both translators and interpreters sometimes ignore the demands to the systemic character of the process of re-creating the source text in a different culture. It happens because the appropriate strategy for translating / interpreting has not been chosen. But the adequate translation is only possible when the applied strategy is multi-focused, multivariate and is centred on the source text and its reader in correlation with the target text and its reader. The article describes one of the constituents of the above-mentioned strategy. An attempt is made to prove that the adequate target text can be created if a translator is able to choose a pertinent translation correspondence among the great number of relevant ones. The informative-and-educational TV-product is examined, where the diffusion of such genres as travelogue movie, travel essay and travel reporting can be observed. Attention is focused on the cultural and country-specific information (both verbal and visual), that is to be reproduced in the target text. The mistakes in the simultaneous off-screen interpretation and the reasons for them are described.